

Irena Jaros

Uniwersytet Łódzki

 <https://orcid.org/0000-0001-6397-5890>

O funkcjach toponimów w pamiętniku Juliana Borzyna — szlachcica z Podlasia

Teksty kryjące się pod określeniem *pamiętniki* należą do wypowiedzi prywatnych o charakterze dokumentarnym. Są to prozatorskie formy, w których autorzy z pewnej perspektywy czasu przedstawiają zdarzenia, których byli uczestnikami lub naocznymi świadkami. Dystans czasowy dzielący opisywane wydarzenia i relację z ich przebiegu powoduje, że „autor pamiętnika opowiadać może nie tylko o tym, jak zdarzenia przebiegały, może również ujawniać swoje stanowisko wobec nich w momencie pisania” (STL). Pamiętnik jako typ wypowiedzi nie posiada formalnych wyznaczników gatunkowych (Literatura polska 1985, sv. *pamiętnik*; Cieński 1981: 20), może przybierać różne formy typu przekazu literackiego lub paraliterackiego z punktu widzenia genologicznego (pamiętnik, autobiografia, wspomnienie, dziennik, które znajdują się na granicy gawędy, powieści i kroniki (Skubalanka 1984)) oraz stylistycznego:

Specyfikę tekstu pamiętnikarskiego wyznaczają niejako ambiwalentne (ścierające się) kategorie, takie jak: nieliterackość — literackość, prawda — fikcja, (auto)prezentacja — (auto)kreacja [...] a nawet monologowość — dialogowość, czyli styl języka mówionego i pisanego. Owa dwubiegunowość, wpływająca na kształt stylistyczny tekstów, a tym samym dobór środków językowych [...] wynika poniekąd z samego statusu utworów piśmienniczych, które utożsamiane z tekstami autentycznymi (tworzącymi tzw. literaturę prywatną) mogą niekiedy zbliżyć się do wypowiedzi literackiej o walorach estetycznych (Górny 2013: 23–24).

Również tematyka poruszana w pamiętnikach może być różna. Obok relacji o dominującym wątku autobiograficznym w polskim piśmiennictwie pamiętnikarskim występują liczne,

zwłaszcza w XVI i XVII wieku, sprawozdania, kroniki z podróży w odległe regiony świata (zob. Antologia 1966; Hernas 1998: 156–171).

Najczęściej prywatne relacje mieszczące się w konwencji pamiętnika przybierają postać wspomnień koncentrujących się na przebiegu i analizie własnego życia, a więc przekazie retrospektywnym, zawierającym informacje o nadawcy tekstu, jego rodzinie, sąsiadach, przyjaciółach i opisywanej rzeczywistości pozatekstowej. Związki ze światem zewnętrznym dotyczą faktów z życia autora pamiętnika, na które wpływ mają zarówno wydarzenia polityczne, jego pozycja społeczna, jak i ówczesna obyczajowość. Elementem świata zewnętrznego są również nazwy własne (np. antroponimy, toponimy, chrematonimy), które ściśle wiążą się z pozatekstowym tłem historycznym opisywanych wydarzeń w wymiarze politycznym, społecznym i kulturowym.

W artykule zamierzam skupić się na toponimach — nazwach miejsc zamieszkałych (*ojkonimy*) i niezamieszkałych (*anojkonimy*) oraz nazwach miejskich (*urbanonimy*), których denotatami stają się obiekty realnie istniejące w przestrzeni i czasie. W przekazach o charakterze pamiętnikarskim występujące w nich toponimy odsyłają do autentycznych, również pod względem leksykalnym, obiektów, należących do opisywanej rzeczywistości. Jako elementy tekstu pełnią one przede wszystkim funkcje: informatywną i lokatywną w wymiarze komunikatywnym, pragmatycznym i poznawczym.

Przedmiotem analizy staną się miejscowe i terenowe nazwy własne występujące w pamiętniku, którego autorem jest Julian Borzym herbu Belina, szlachcic urodzony w 1840 roku w majątku Wierzbowizna, w ówczesnym Królestwie Polskim, na Podlasiu (północno-wschodnia część Polski). Tekst wspomnień, opublikowany w 2009 roku (Borzym 2009) został spisany prawdopodobnie pod koniec XIX wieku, brak jednak dokładnej daty jego powstania. Do naszych czasów przetrwał w postaci maszynopisu (ss. 329), sporządzonego przez krewną, Wandę Borzymową z domu Suchodolską, z przepisanego rękopisu, który „w skutek czasu i złego atramentu, tak wypłz,

że w wielu miejscach stał się nieczytelny” (Borzym 2009: 19). Pamiętnik składa się z dwóch tomów: w pierwszym tomie odnajdujemy opis życia Borzymów w majątku Wierzbowizna (dzisiaj gmina Nowe Piekuty, powiat wysokomazowiecki, województwo podlaskie), w drugim zaś przede wszystkim ich dalsze losy we wsi Hruszew (obecnie gmina Platerów, powiat łosicki, województwo mazowieckie), doprowadzone do roku 1881. Autor wspomnień, Julian Borzym, był średniozamożnym ziemianinem, który po swoim dziadku i ojcu odziedziczył folwark Wierzbowizna, położony na pograniczu mazowiecko-podlaskim. Jako człowiek nieźle wykształcony, świadomy swego szlacheckiego pochodzenia, zamieszcza we wspomnieniach informacje o swoich przodkach, przede wszystkim opisując losy dziadka i ojca przed własnymi narodzinami oraz etymologię swojego nazwiska, rodu i herbu (zob. Borzym 2009: 43–44), zgodnie z panującą wówczas modą. Na uwagę zasługuje jego świadomość onimiczna dotycząca nazwy majątku, która jego zdaniem powstała od nazwiska założyciela *Wierzy* lub dużej liczby wierzb rosnących na tym terenie: „Założyciel Wierzy nazwał ten folwark **Wierzbowizną**. Nazwa ta niezawodnie powstała albo od swego założyciela, albo od massy wierzbiny rozrosłej na błotach przed wykrudowaniem” (Borzym 2009: 31).

Wspomnienia narratora dotyczące jego osoby sięgają najmłodszych lat dziecięcych i młodości, są związane z jego wychowywaniem w domu i nauką w szkołach w Wysokim Mazowieckiem, Drohiczyń, Łomży i w Warszawie, a następnie jego dalszymi losami po założeniu rodziny w Wierzbowiznie i Hruszewie. Choć jako niezbyt zamożnego ziemianina nie stać go było na dalekie podróże zagraniczne lub długie pobyty w mieście, mimo to, zwłaszcza w młodości, dość często wyjeżdżał z rodzinnej Wierzbowizny. Po założeniu rodziny jego życie wypełniały przede wszystkim zajęcia gospodarskie w majątku, wychowywanie dzieci, których wykształcenia nie zaniedbywał, rzadkie odwiedziny u sąsiadów i rodziny, udział w obchodach świąt kościelnych, codzienne troski związane z zapewnieniem bytu rodzinie, utrzymaniem gospodarstwa.

1. Funkcja informatywna toponimów

We wspomnieniach Juliana Borzyma obejmujących ponad 50 lat jego życia dość często pojawiają się nazwy miejscowe. Odnoszą się one do rzeczywistości pozatekstowej, związanej z biografią narratora. Wskazują na zamieszkanie, czasowy pobyt postaci pierwszoplanowych oraz epizodycznych, np. innych rodzin szlacheckich w okolicy:

Było kilku szlachty średniej zamożności, jak Obniski w Hruszewie, Wasilewski w Zalesiu, Kobyliński w Czaplach i Mogielnicki w Mogielnicy [...] (Borzym 2009: 119); Po urządzeniu domu, Młodzi po składali wizyty w sąsiedztwie. Zawiązały się stosunki ze Starzyńskimi z Pietkowa, Finerami z Wysokiego Mazowieckiego, Szepietowskimi z Szepietowa, Kierznowskiemi ze Stokowiska, Tyszkami z Wojnow, Kaczeńskimi z Rzepk, Smorczewskimi z Pażoch, Grockimi z Rosk, Gostkowskimi z Mazur, Sokołowskiemi z Sokół, Wojnami z Pruszanek [...] (Borzym 2009: 42).

Niekiedy stanowią one jedynie geograficzne tło dla opisywanych wydarzeń, np. pieszych wycieczek z Warszawy do najbliższych miejscowości: Bielany, Marymontu, Mokotowa, Ursynowa, Grochowa itp.:

Jeżeli dzień był ładny, robiłem z panem Stanisławem wycieczki w okolice Warszawy. Zwiedzaliśmy Bielany, Marymont, Mokotów, Ursynów [...], a nawet puszczałyśmy się za Wisłę do Grochowa, Pelcowizny a raz aż do Jabłonnej, gdzie zwiedziłem pałac Józefa Poniańskiego (Borzym 2009: 86).

Ich nagromadzenie w tekście pozwala odtworzyć trasę planowanej lub odbywanej podróży, np. na podstawie opisu drogi z Wierzbowizny do Hruszewa:

Do Hruszewa z Wierzbowizny, jadąc ruską stroną przez Rudkę, Grodzisk, Ostrożany na Drogiczyn nie było więcej nad mil osiem; [...] Polską zaś stroną trzeba było objeżdżać koło Buga na Ciechanowice, Sterdyń, Gródek, Jabłonnę i Korczew, prawie mil dwanaście, ale bezpieczniej (Borzym 2009: 179).

Hiperbolizacja toponimów może także służyć innym celom — informacji o statusie społecznym i materialnym osób. Szczególną wartość poznawczą mają nazwy folwarków posiadanych lub dzierżawionych przez opisywane na kartach pamiętnika postaci, np. hrabiego Ossolińskiego:

Ruckie dobra Hr. Ossolińskiego przecięte granicą od jednego brzegu do drugiego ciągnęły się przeszło 5 mil. Na polskiej stronie folwarki: Wyliny, Ruś, Chorążyce, Wyszki, Klukówek i Mić, przez który przechodziła granica rzeką Nurce. Na Ruskiej stronie zaś folwarki: Mić, Karo, Rudka, Olędy, Siemiony, Koryciny, Aleksandrów, Targowisk, Grodzisk, a w stronę rzeki Buga Granne, Koboski, Wiktorzyn itp. Prócz tego Czerniaków pod Warszawą i Foksal cały na Nowym Świecie w Warszawie (Borzyn 2009: 52).

Funkcję poznawczą pełnią również stosunkowo nielicznie reprezentowane w omawianym tekście urbanonimy. Są one związane z przestrzenią miejską, która pojawia się w pamiętniku w związku z pobytem narratora w kilku miastach Podlasia i Mazowsza — w Drohiczynie, Łomży i Warszawie, np.

Trzeciego dnia w wieczór przybyliśmy do Warszawy i stanęliśmy w hotelu róg Bednarskiej i Dobrej (Borzyn 2009: 83); Powązki wprawiły mnie w zadumę i nastrój poważny (Borzyn 2009: 88); Biegając tak od fabryki do fabryki, znalazłem wakujące miejsce u Szalera na Elektoralnej ulicy wprost Orlej (Borzyn 2009: 93); Dnia 10 Lutego koledzy moi przyjechali po mnie i zabrali na wiec, który odbywał się w kamienicy na rogu Solca i Tamki (Borzyn 2009: 105).

Na uwagę zasługują nazwy obiektów miejskich w Drohiczynie i Łomży, które w tekście pamiętnika zostały zapisane małą literą i opatrzone kwalifikatorem: *tak zwany*. Są to nazwy wówczas funkcjonujące¹, które w chwili relacji mogły w świadomości narratora mieć nadal status nazw *in statu nascendi*, np.

Drohiczyn: „Drohiczyn miasto starożytne posiada 3 kościoły stylowe, 2 cerkwie prawosławne i górę tak zwaną zamkową [...]” (Borzyn 2009: 61).

Łomża: „Przez tak zwany rynek nowy i pocztowy prowadzi szosa do Warszawy, za rynkiem pocztowym ogród spacerowy, a pod miastem płynie rzeka Narew o szerokich błoniach” (Borzyn 2009: 74).

¹ Omawiane nazwy: Góra Zamkowa w Drohiczynie, Plac (Rynek) Pocztowy w Łomży funkcjonują do dzisiaj. Nowy Rynek w Łomży od 1917 roku nosi nazwę pl. T. Kościuszki (zob. <https://www.polskieszlaki.pl/gora-zamkowa-w-drohiczynie.htm>; <http://historialomzy.pl>, dostęp: 14.05.2018).

Kwalifikator: (*tak*) *zwany* posłużył także do określenia statusu anojkonimu, np.

na południe od błot rozciągał się całą granicą las zwany wrzosek, należący do dóbr Korczewskich (Borzym 2009: 175); Las nie wytrzymywał i połowę wartości, tylko tak zwany Wrzosek rozciągał się zaraz za domem (Borzym 2009: 256).

2. Funkcja lokatywna toponimów

Z podstawową funkcją informacyjną toponimów łączy się ich funkcja lokatywna, wskazującą na usytuowanie przedstawionych wydarzeń i postaci biorących w nich udział w przestrzeni i czasie.

Wiele spośród występujących w analizowanym tekście toponimów pojawia się wraz z informacją o geograficznym położeniu nazywanych obiektów, również względem siebie, co tworzy przestrzenny układ miejsc, z którymi związany jest narrator. Autor pamiętnika dokładnie lokalizuje nazywane miejscowości, przykładowo:

- podaje odległości dzielące rodzinną posiadłość Wierzbowizna od sąsiednich miejscowości:

Hodzyszew o pułtoroy mili położony od Wierzbowizny [...] (Borzym 2009: 38); Do Siedlec kilkanaście mil od Wierzbowizny (Borzym 2009: 45); Wieś Piotrowce o granicę z Wierzbowizną [...] (Borzym 2009: 71);

- opisuje geograficzne i administracyjne położenie wsi:

O cztery wiorsty od rzeki Buga w Guberni Siedleckiej, na krańcu powiatu Sokołowskiego jest położona wieś Hruszew. Granica między terytoryjum Hruszowa, a Ruskowa i Łysowa, jest zarazem granicą między powiatami Sokołowskim i Konstantynowskim (Borzym 2009: 155);

oraz sąsiedniego lasu i grobli:

na południe od błot rozciągał się całą granicą las *zwany* wrzosek [...] poza tym lasem, między łąkami błotnemi prowadziła grobel do wsi Myszkowice (Borzym 2009: 175).

Z topograficzną precyzją opisywane są również trasy bliższych lub dalszych podróży. Szczegółowe relacje z ich przebiegu nasycone są toponimami nazywającymi początkowe, pośrednie i końcowe etapy przebytej drogi, np.

Wyjechałem do dnia, żeby tego samego dnia stanąć w **Korczewie** na noc. [...] W **Ciechanowcu** zaszło mnie słońce. Wytchnąłem pół godziny, kazałem konie napoić i pospieszyłem do **Myślibor** do przewozu przez rzekę Nurzec. Z **Myślibor** do **Sterdyni** droga była piaszczysta [...], więc zjechałem na lewo i połączyłem dróżką [...] dojechałem do gościńca prowadzącego do **Sterdyni**. Wydobywszy się na gościńiec [...] ulokowałem się w Łazowie w karczmie na popas (Borzym 2009: 179).

Rolę wskaźnika umiejscowienia osoby w danej przestrzeni pełni m.in. przyimki występujące w konstrukcjach z nazwami własnymi typu: z **Wierzbowizny**, do **Warszawy**, w **Zambrowie**, np.

[...] Wincenty [...] poszedł pieszo do **Hodyszewa** na odpust (Borzym 2009: 38); [...] **Pisarzewskiego** znowu tranzlokowali z **Błogosławieństwa** do **Zaklikowa** [...] (Borzym 2009: 44); W pierwszych dniach Sierpnia 1858 roku wyjechałem z ojcem do **Warszawy**. Edward i Antoni, gdyby ojciec nie zdążył wrócić, mieli sami jechać do **Łomży** (Borzym 2009: 83); Na noc ściągnęliśmy do **Tworów** do kuzyna Danowskiego (Borzym 2009: 117); W Październiku pojechałem do **Bielska** na jarmark i kupiłem 2 kłaczę [...]. Woły sprzedałem Żydom w domu, a kłaczę w **Zambrowie** i zaraz z utargowanymi pieniędzmi pojechałem do **Warszawy** i kupiłem młocarnię (Borzym 2009: 121).

Charakterystykę przedstawianej w pamiętniku przestrzeni dopełniają nazwy, których struktura morfologiczna posiada cechy typowe dla północno-wschodniej części Polski — Mazowsza i Podlasia. W przeszłości były to regiony zamieszkiwane przede wszystkim przez drobną szlachtę, która własnym wsiom nadawała nazwy pochodzące od swoich nazwisk lub przezwisk. Są to miejscowe nazwy rodowe, których charakterystyczną cechą jest forma liczby mnogiej. Dominują one na Mazowszu i Podlasiu (EO: 202). W przestrzeni opisywanej przez J. Borzyna odnajdujemy ich wiele, np. **Rzepki**, **Roski**, **Mazury**, **Sokoły**, **Czaple**, **Wyszki**, **Niemierki**, **Siemiony**, **Koboski**, **Tworki**, **Myślibory**, **Wojny**, **Kołaki**, **Koski**. W związku z podziałami wsi w wyniku, np. dziedziczenia

ich przez kilka osób, pojawiały się mniejsze osady — kolonie, których nazwy miały strukturę złożoną: do członu podstawowego, najczęściej nazwy rodowej, dodawano drugą — odróżniającą nazwę, wskazującą na jej charakterystyczną cechę lub określenie właściciela. Ten typ nazw miejscowych, np. *Chojane-Bąki*, *Chojane-Gorzany*, *Chojane-Pawłowięta*, *Chojane-Piecki*, *Chojane-Sierocięta*, *Chojane-Stankowięta*² dominuje na Mazowszu i Podlasiu. W omawianym pamiętniku szlachcica z Podlasia pojawiają się takie autentyczne nazwy, jak: *Krassowo-Cząstki*³, *Markowo-Wółka*, *Dąbrowa-Tworki*, *Piekuty-Urbany* itp.: „[...] po ukończeniu nauk, wrócił do **Krassowa Cząstek** na **Ojcowiznę**” (Borzym 2009: 33); „Jednocześnie partyje zostały wezwane do **Markowa-Wółki** [...]” (Borzym 2009: 127); „Wszystkie jako sukcesorki po Ojcu na **Dąbrowie Tworkach**” (Borzym 2009: 28); „[...] na **Urbanach Piekutach**, gdzie sam mieszka, nie zaorał” (Borzym 2009: 270).

Inną cechą charakterystyczną toponimii północno-wschodniej części Polski są struktury dzierżawcze z formantem *-(ow)izna*, tworzone przede wszystkim od nazwisk na *-ski* (por. współczesne nazwy wsi i przysiółków z terenu woj. podlaskiego, np. *Bujakowszczyzna*, *Dubasiewszczyzna*, *Kraskowszczyzna*, *Krukowszczyzna*, *Piotrowszczyzna* itp.), nawiązujące do toponimicznego modelu występującego w języku białoruskim i ukraińskim (Safarewiczowa 1956; Kreja 1968). Obok rodzinnej wsi *Wierzbowizna* narrator wspomina w pamiętniku inne osady lub ich części, których nazwy utworzono od nazwisk ich właścicieli, np. *Malinowszczyzna* od nazwiska *Malinowski*, *Piszczałowizna* od *Piszczałowski*, *Kruszewszczyzna* od *Kruszewski*:

Drugą zaś połowę Hruszewa dziedziczył niejaki *Malinowski* i ta część została nazwana **Malinowszczyzną** (Borzym 2009: 155); [...] wpadł karbowy i meldował, że zabudowania na **Piszczałowiznie** zostały przewrócone [...] (Borzym 2009: 190); [...] bo **Kruszewszczyzna** była jego matki, dana jej w posagu (Borzym 2009: 239).

² Są to aktualne nazwy wsi położonych w jednej gminie Kulesze Kościelne w powiecie wysokomazowieckim, w województwie podlaskim, zob. <http://www.kuleszek.pl/gmina/solectwa/> (dostęp: 14.05.2018).

³ Dzisiaj: *Krassowo-Cząstki*.

Istotną cechą językową analizowanych nazw własnych, lokalizującą opisywane wydarzenia na Podlasiu, jest usuwanie tzw. ruchomego *e* z przyrostka *-ek* w formach dopełniacza nazw miejscowych typu: *Suwałki* — do *Suwałk*, zam. do *Suwałek*. Ta historyczna, obecnie gwarowa właściwość (Dejna 1994: mapa 72), utrwalona w nazwach własnych, utrzymująca się do dzisiaj w północno-wschodniej Polsce, staje się toponimicznym wyróżnikiem przestrzeni w pamiętniku J. Borzyma, w którym odnajdujemy formy: z *Rzepk*, z *Rosk*, z *Kosk*, do *Niemierk*, do *Kobosk*.

Nazwy miejscowe obok informowania o miejscu opisywanych w tekście pamiętnika wydarzeń pełnią również funkcję ich lokalizacji czasowej. Na kartach wspomnień pojawiają się toponimy i choronimy związane z autentycznymi wydarzeniami historycznymi, które łączą się z losami opisywanych postaci, np. ojca narratora, biorącego udział w bitwach pod Grochowem, Iganiami i Ostrołką podczas Powstania Listopadowego w 1831 roku:

Pułk 4. brał udział w wielu bitwach główniejszych. Pod **Grochowem** 25 Lutego 1831 roku, odznaczył się walecznością; Pod **Iganiami** pułk 4ty bił się na bagnety z pułkiem Ruskim Lion de Warna, z najlepszymi fehmistrzami w armii Ruskiej (Borzym 2009: 36); Pod **Ostrołką** Polacy zmuszeni rejtrować, przeszli most na Narwi i rozebrali go za sobą [...] (Borzym 2009: 37).

Narrator, chcąc lepiej scharakteryzować wydarzenia, których był naocznym świadkiem, np. przemarsz przez Łomżę w 1855 roku oddziałów wojskowych, udających się na wojnę krymską, mówi o jej początku, wspominając oblężenie Sewastopola: „Niespodziane wylądowanie Anglików i Francuzów na **Krymie**, dało początek oblężeniu **Sewastopola**” (Borzym 2009: 67).

Elementami językowymi, wskazującymi na upływ czasu między opisywanymi wydarzeniami a relacją o nich, są na poziomie tekstu leksykalne kwalifikatory chronologiczne, np. *niegdyś* i *wówczas*, por.

W parafii **Piekuckiej**, *niegdyś* w okręgu Tykocińskim, a obecnie w powiecie Mazowieckim, jest wieś **Krassowo-Cząstki** (Borzym 2009: 30); Łomża *wówczas* powiatowa, a dziś gubernialne miasto jest

jednym z ładniejszych w Królestwie (Borzym 2009: 74); Minąwszy Dzierzby należące wówczas do dóbr Ruckiech hr. Osolońskiego, wyjechałem w prześliczną okolicę nad Bużną (Borzym 2009: 180).

Dzięki ich zastosowaniu autor pamiętnika sygnalizuje istniejący w jego wspomnieniach dystans czasowy i umieszcza przedstawiane wydarzenia w czasie rzeczywistym.

Na uwagę zasługują historyczne choronimy, przede wszystkim nazwy ówczesnych jednostek polityczno-administracyjnych, które umiejscawiają opisywane wydarzenia w XIX wieku, np.:

Łomża [...] jest [miastem] jednym z ładniejszych w Królestwie (Borzym 2009: 74); U nas w Kongresówce wojska ruskiego jest sto tysięcy [...] (Borzym 2009: 115); [...] niewolno mu było wrócić do Rosyi, musiał osiąść w Kongressówce (Borzym 2009: 265); Sumy były polokowane w Banku i na różnych majątkach Guberni Siedleckiej (Borzym 2009: 45); Ponieważ miasto Drohiczyn jest położone w Grodzińskiej guberni [...] (Borzym 2009: 62).

Podobną funkcję wydają się pełnić w pamiętniku nazwy, których formy graficzne i/lub morfologiczne odbiegają od współcześnie funkcjonujących. Nazwy autentycznych miejscowości występujące w omawianym tekście, takie jak: *Piekuty*, *Topczewo*, *Kościelne*, *Hruszew*, *Olszewo Stare*, *Krassowo-Cząstki*, *Aleksandrów* różnią się formą od ich dzisiejszych oficjalnych ekwiwalentów: *Nowe Piekuty*, *Topczewo*, *Hruszewo*, *Olszewo*, *Krassowo-Częstki*, *Aleksandrowo*. Trudno ocenić, nie znając historii poszczególnych miejscowości, czy we wszystkich wymienionych przykładach różnice w zapisie nazwy są spowodowane późniejszymi zmianami o charakterze urzędowym, czy też używane przez autora pamiętnika nazwy typu *Piekuty*, zam. *Nowe Piekuty*, *Hodyszew*, zam. *Hodyszewo*, *Aleksandrów* zam. *Aleksandrowo*, reprezentują typ nazw o statusie nieoficjalnych.

Funkcję lokowania w czasie opisywanych w pamiętniku wydarzeń pełnią także nazwy dzierżawcze części wsi czy majątków: *Malinowszczyzna*, *Piszczatowizna* i *Kruszewszczyzna*, których próżno szukać we współczesnych spisach oficjalnych toponimów.

Wspomnienia Juliana Borzyna prezentują niezwykle ciekawy i wartościowy pod względem historyczno-kulturowym obraz życia ziemianina w dziewiętnastowiecznej Polsce. Ich

elementem, na płaszczyźnie tekstu, jest zbiór toponimów, na których obecność i sposób funkcjonowania w pamiętniku niewątpliwie wpływ mają ramy przestrzenne i czasowe opisywanych, przywoływanych z pamięci wydarzeń, związanych z życiem autora wspomnień. Omawiane nazwy własne, odnoszące się do realnie istniejących miejsc, lokalizują prowadzoną narrację w określonej przestrzeni geograficznej — regionalnej, topograficznej i czasowej. Autentyczne nazwy miejscowe i terenowe, występujące w tekście pamiętnika, posiadają cechy strukturalne i gramatyczne charakterystyczne dla regionu, z którym związany był autor pamiętnika. Obok funkcji lokatywnej toponimy dostarczają również czytelnikowi ważnych, niekiedy nieznanych bliżej informacji na temat realiów życia ówczesnych mieszkańców Podlasia, ich statusu społecznego oraz wydarzeń historycznych.

Źródła

Borzym J., 2009, *Pamiętnik podlaskiego szlachcica*, Oficyna Wydawnicza „Stopka”, Łomża.

Literatura

Cieński A., 1981, *Pamiętnikarstwo polskie XVIII w.*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź.

Dejna K., 1994, *Atlas polskich innowacji dialektalnych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Łódź.

EO — Rzetelska-Feleszko E. (red.), 1998, *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN, Warszawa–Kraków.

Górny H., 2013, *Nazwy własne w piśmiennictwie pamiętnikarskim XIX wieku. Perspektywa funkcjonalno-tekstologiczna*, Wydawnictwo Lexis, Kraków.

Hernas Cz., 1998, *Barok*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

- Hutnikiewicz A. (red.), 1985, *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, t. 2, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Kreja B., 1968, *Produktywność przyrostka -izna we współczesnym języku polskim*, „Slavia Occidentalis” 27, s. 111–118.
- Pollak R. (red.), 1966, *Antologia pamiętników polskich XVI w.*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Safarewiczowa H., 1956, *Nazwy miejscowe typu „Mroczkowizna”, „Klimontowszczyzna”*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Skubalanka T., 1984, *Historyczna stylistyka języka polskiego. Przekroje*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź.
- STL — Głowiński M., Kostkiewiczowa T., Okopień-Sławińska A., Sławiński J., 1976, *Słownik terminów literackich*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.

Streszczenie

Celem artykułu jest wskazanie funkcji, jaką pełnią toponimy w tekście pamiętnika z XIX wieku, autorstwa Juliana Borzysza — polskiego szlachcica, pochodzącego z Podlasia (północno-wschodnia część Polski). Nazwy miejscowe i terenowe pełnią w tekście pamiętnika podstawową funkcję informatywną: tworzą geograficzne tło dla przedstawianych wydarzeń, przybliżają czytelnikowi topografię miast i wsi, wskazują na pozycję i status opisywanych osób (nazwy posiadanych lub dzierżawionych dóbr). Funkcja informatywna łączy się z funkcją lokatywną, wskazującą na usytuowanie przedstawionych toponimów w czasie (np. nazwy związane z wydarzeniami historycznymi) i przestrzeni, przynależność do danego regionu, o czym mogą świadczyć m.in. charakterystyczne cechy morfologiczne nazw, np. przyrostki: *-(ow)izna/-yzna* (Wierzbowizna, Piszczatowizna, Malinowszczyzna), *-k* zamiast *-ek* w formach dopełniacza (z Rzepk, z Rosk, do Niemierk, do Kobosk).

Słowa kluczowe: językoznawstwo, onomastyka, toponimia, pamiętnik

Summary

On the functions of toponyms in the memoir written by Julian Borzym, a nobleman from Podlasie

The aim of the paper is to indicate functions of toponyms in the text of the 19th century memoir written by Julian Borzym — a Polish nobleman coming from Podlasie (north-east part of Poland). Local and field names perform an informative function in the text. They create a geographical background for the presented events, show topography of towns and villages, indicate a position and status of described people (names of owned or leased properties). The informative function is connected with the locative one, that indicates the position of presented toponyms in time (e.g. names connected with historical events) and space, and also the affiliation to a given region which can be seen in the characteristic morphological features such as suffixes *-(ow)izna/-yzna* (*Wierzbowizna*, *Piszczatowizna*, *Malinowszczyzna*), *-k* instead of *-ek* in the forms of the genitive case (*z Rzepk*, *z Rosk*, *do Niemierk*, *do Kobosk*).

Key words: linguistics, onomastics, toponymy, memoir